

Hrvatska književnost 1960-ih i 1970-ih godina

Vodušek, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:222900>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet u Osijeku

Odsjek za povijest

Hrvatski jezik i književnost – Povijest

Helena Vodušek

Hrvatska književnost 1960-tih i 1970-tih godina

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2015.

Sažetak

Hrvatska književnost 60-ih i 70-ih godina dvadesetog stoljeća, književnost je dvaju velikih književnih pravaca, kasnog modernizma i postmodernizma. Veliki utjecaj na hrvatsku književnost imali su i svjetski književnici i djela nastala u spomenutim pravcima. Također tih su se godina dvadesetog stoljeća događali prevrati na političkoj i društvenoj sceni Hrvatske. Spomenute godine značajne su za hrvatsku povijest zbog postepenog prodiranja liberalizacije u sve spektre društva. Razlog tome bio je pokret koji je kasnije nazvan hrvatskim proljećem. Hrvatsko proljeće ujedinilo je Maticu hrvatsku, studente i vodstvo Saveza komunista Hrvatske. Svi oni zalagali su se za veću demokratizaciju Hrvatske. Upravo su oni potaknuli dio hrvatskih književnika da se bavi aktualnim političkim temama te na izravan ili neizravan način kroz svoja djela komentiraju tadašnju aktualnu političku vlast. Kao što je napomenuto liberalizacija je počela prodirati u sve sfere života u Hrvatskoj, ali ne sasvim. Padom hrvatskog proljeća u Karađorđevu, krajem 1971. godine zaustavljeno je i njeno prodiranje. Tim činom počeli su i progoni i cenzure književnika i njihovih djela, a naročito onih koji su se usuditi komentirati aktualno društveno i političko stanje Jugoslavije.

Ključne riječi: hrvatsko proljeće, Matica hrvatska, književnost, kasni modernizam, postmodernizam, hrvatsko kazalište

Uvod

Ciljevi su ovog diplomskog rada, naslovljenog *Hrvatska književnost 60-ih i 70-ih godina*, prikazivanje jednog vida kulturne scene i proizvoda spomenute scene, odnosno književnih djela, u razdoblju hrvatskog proljeća. U prvom poglavlju naslovljenom *Hrvatsko proljeće- poticanje nacionalne kulture* pobliže ću prikazati političke događaje u Hrvatskoj koji su utjecali na razvoj i smjer hrvatske književnosti 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća, odnosno političke događaje u hrvatskom proljeću. Pisat ću o žarištima unutar hrvatskog proljeća, o Matici hrvatskoj, pokretu studenata te Savezu komunista Hrvatske. Objasnit ću ciljeve hrvatskog proljeća, povode i uzroke početka, ali i kraja hrvatskog proljeća. U drugom poglavlju naslovljenom *Matica hrvatska i Hrvatski tjednik* objasnit ću ulogu Matice hrvatske i njezina tjednika *Hrvatskog tjednika* u razdoblju hrvatskog proljeća. U trećem poglavlju naslovljenom *Karakteristike i usporedbe hrvatske i svjetske književnosti i kulturnih pokreta šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća*, u dva ću podnaslova *Hrvatski i svjetski kulturni, društveni i politički događaji* i *Kasni modernizam i postmodernizam u hrvatskoj i svjetskoj književnosti* usporediti hrvatske i svjetske događaje 60-ih i 70-ih godina. Navedeno ću usporediti u prvom podnaslovu, dok ću se u drugom podnaslovu bazirati samo na književnost te navesti glavne karakteristike dvaju velikih književnih pokreta kasnog modernizma, koji je prisutan u 60-im godinama, te postmodernizma koji je prisutan u 70-im godina. U poglavlju naslovljenom *Hrvatska književnost šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća* bazirat ću se samo na hrvatsku književnost, književnike i pokrete koji su nastajali u navedenom razdoblju. U poglavlju pod naslovom *Književnici šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća- biografije i djela* u devet ću podnaslova navesti kratke biografije i djela književnika koji su se bavili aktualnim političkim i društvenim temama te na izravan ili prikriven način komentirali postupke tadašnje aktualne političke vlasti. U zadnjem ću poglavlju naslovljenom *Kazalište i književnost hrvatskog proljeća- Vjeran Zuppa* navesti glavne karakteristike političkog teatra i glavna dramska djela izvođena u razdoblju hrvatskog proljeća. Također ukratko ću objasniti ulogu Vjerana Zuppe u promicanju liberalizacije hrvatskog kazališta i dramskih djela u sklopu političkog teatra.

Sadržaj:

1. Hrvatsko proljeće- poticanje nacionalne kulture	4
2. Matica hrvatska i <i>Hrvatski tjednik</i>.....	11
3. Karakteristike i usporedbe hrvatske i svjetske književnosti i kulturnih pokreta šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća	18
3.1. Hrvatski i svjetski kulturni, društveni i politički događaji	18
3.2. Kasni modernizam i postmodernizam u hrvatskoj i svjetskoj književnosti	22
4. Hrvatska književnosti šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća	25
5. Književnici šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća- biografije i djela	31
5.1. Alojz Majetić	32
5.2. Igor Zidić	33
5.3. Ivan Aralica	34
5.4. Nedeljko Fabrio	35
5.5. Kazimir Klarić	36
5.6. Stjepan Čuić.....	37
5.7. Ivo Brešan.....	37
6. Kazalište i književnost hrvatskog proljeća- Vjeran Zuppa	39
7. Zaključak.....	42
8. Popis priloga.....	44
9. Literatura	45

1. Hrvatsko proljeće- poticanje nacionalne kulture

U podijeljenom svijetu hladnog rata Titova Jugoslavija nije bila organski sadržana niti u jednom od okruženja. Ipak bilo je očigledno da je ona pripojena prostoru koji je bio pod sovjetskim utjecajem i da je bila pripojena ne baš nebitnim ideološkim poveznicama. Hrvatska književnost našla se već početkom šezdesetih godina u najbližem dodiru s politikom jer su to bile godine koje su u hrvatskoj novijoj povijesti obilježile razdoblje neostvarenih ideala, ali i godine u kojima su stvoreni temelji kasnijem političkom pluralizmu i nacionalnoj samostalnosti.¹

U društvenoj kronologiji sve je najprije počelo brojnim suđenjima zagrebačkim studentima, odnosno sve je krenulo od događaja o kojima se više pričalo po kuloarima nego što se moglo čitati u režimskoj štampi. Prvi otvoreni studentski protest dogodio se u svibnju 1959. godine kada je oko dvije tisuće studenata izišlo na zagrebačke ulice i kada je došlo do njihova snažnog sukoba s policijom i agentima policije. Režimski tisak okrivljavao je klasne neprijatelje, ali nitko više nije mogao spriječiti prodor liberalnih ideja u društvo pa i u okoštale partijske strukture.²

Poslijeratno razdoblje karakterizira opća prevlast klasnog pristupa, pa se sve što je bilo nacionalno u pravilu povlačilo iz javnih manifestacija. Stvorilo se ozračje u kojem je nacionalno izjašnjavanje bilo nepoželjno, osim u ispunjavanju obrazaca pri upisu u škole i popisu stanovništva. Osim jezika, prepoznatljivi čimbenici stvaranja i potvrđivanja nacionalne pripadnosti pojedinaca naciji bili su povijest i tradicija.³

No ipak, Josip Broz Tito zalažući se za zajedničku jugoslavensku kulturu proklamira potrebu da se paralelno s procesom jugoslavenizacije podupire i poticanje zasebnosti nacionalnih kultura te da im se omogućí snažniji razvitak.⁴

Hrvatska je na tu proklamaciju odgovorila 1966. godine kada je, s uvodnim govorom Miroslava Krleže u organizaciji Matice hrvatske te Jugoslavenske akademije znanosti i

¹ Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- suvremena književna republika*, Marjan tisak, Split, 2004., str. 9.

² Isto, str. 11.

³ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 408.

⁴ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 10.

umjetnosti, proslavljena obljetnica Hrvatskog narodnog preporoda. Tada je dokinuta interpretacija ilirskog pokreta kao prvog općeg jugoslavenskog buđenja. Jasno su naglasili kako Hrvatska ne smije odustati od kontinuiranog razvoja svoje baštine i nacionalnosti. Nakon tog događaja te smjene Aleksandra Rankovića stvorili su se uvjeti u kojima su 1967. godine sve najvažnije hrvatske kulturne i sveučilišne institucije i njihovi članovi izašli u javnost dokumentom *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*.⁵

Aleksandar Ranković bio je predvodnik jugoslavenske političke linije nazvane dogmati. Bio je ministar unutarnjih poslova od 1945., organizacijski sekretar Saveza komunista Jugoslavije od 1957., a od 1963. godine i potpredsjednik. S Rankovićem računali su oni koji se nisu slagali s privrednom reformom i većom samostalnošću republika te demokratizacijom. Utjecaj Rankovića na smjer razvitka Jugoslavije bio je veoma snažan stoga ne čudi kako su njegovom smjenom zaista otvorili uvjeti za objavljivanje dokumenta kao što je *Deklaracija*.⁶

Deklaraciju je potpisao velik broj kulturnih institucija među kojima su bile i Matica hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, PEN-klub, Društvo književnih prevodilaca, kao i brojne katedre i instituti za jezik i književnost HAZU.⁷

Izašla je u *Telegramu* 17. 3. 1967. godine. To je bio jedan od glavnih pokretača pokreta koji je kasnije nazvan hrvatskim proljećem.⁸

Deklaracija je upućena Saboru SR Hrvatske, Saveznoj skupštini SFRJ te javnosti, radi izmjene odredbi o jeziku u predstojećim promjenama Ustava.⁹

Nakon objavljivanja *Deklaracija* je doživjela veliki napad koji je predvodio Miloš Žanko. Posvećena joj je i posebna plenarna sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) od 19. do 20. travnja 1967. godine. Tada su kao žarište nacionalizma označeni Matica hrvatska, Matica iseljenika, ali i skupina u Savezu književnika predvođena Petrom Šegedinom i Institutom za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH), iako ta institucija nije sudjelovala u potpisivanju *Deklaracije*. Iz CK SKH smijenjen je Većeslav

⁵ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 11., 12.

⁶ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 360.

⁷ Isto, str. 66.

⁸ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 10.

⁹ Savez komunista Hrvatske, Centar CK SKH za informiranje i propagandu, *Bijela knjiga Stipe Šuvara- Originalni dokument Centra CK SKH za informiranje i propagandu od 21. ožujka 1984.*, Večernji posebni proizvodi, Zagreb, 2010. str. 15.

Holjevac, a Franjo Tuđman smijenjen je s mjesta ravnatelja IHRPH i izbačen iz Saveza komunista. Miroslav Krleža „ispušten“ je iz CK SKH bez ikakve rasprave.¹⁰

Koliko su napadi na potpisnike *Deklaracije* bili izraženi pokazuju i napadi na lik i djela Miroslava Krleže. Tražilo se da se djela Miroslava Krleže počnu javno spaljivati na ulicama i trgovima, kako bi se iskazao sav „pravedan gnjev“ prema tom potpisniku *Deklaracije*. U krugu srpskih književnika odmah je pripremljen i objavljen odgovor pod naslovom *Predlog za razmišljanje*.¹¹

Srpski su književnici u *Predlogu* tražili da Televizija Beograd izbacila latinicu iz programa i služi se ćirilicom pismom. Zalagali su se i za veću uporabu ćirilice u Srbiji te da „književni jezik bude srpski jezik i da se on upotrebljava u srpskim školama i ustanovama u Hrvatskoj“.¹²

Prilog 1. Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika

Za razvoj hrvatskoj proljeća veoma je važna i Deseta sjednica CK SKH održana od 15. do 17. siječnja 1970. godine. Deseta sjednica značajna je zbog činjenice jer je bila prva partijska sjednica u povijesti koju je prenosila televizija. Također tada je prvi puta jedan pojedinac, i to Miloš Žanko koji je bio član CK SKH i potpredsjednik Narodne skupštine

¹⁰ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 405., 406.

¹¹ Drago Kastratović, *Proljeće moderne Hrvatske*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2002., str. 58.

¹² Savez komunista Hrvatske, Centar CK SKH za informiranje i propagandu, *Bijela knjiga Stipe Šuvara- Originalni dokument Centra CK SKH za informiranje i propagandu od 21. ožujka 1984.*, str. 15.

Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), javno pred TV kamerama nastupio protiv većine. Njegovi su stavovi, koje je također izložio u seriji članaka u dnevnom listu *Borba* od 17. do 21. studenog 1969. godine pod naslovom *U toj (nacionalističkoj) ludosti ima sistema* o sustavnom nadiranjju nacionalističkih snaga u Hrvatskoj, zapravo i bili povod sazivanju sjednice. Osim što je sjednica ostala zapamćena kao prvo javno sučeljavanje, također se prvi puta nakon udara na A. Rankovića i politiku koji je on simbolizirao jače kritizirao unitarizam, nego hrvatski nacionalizam. Sjednica je dobila na posebnoj važnosti i zato što je održana uz izravan Titov pristanak.¹³

Stvaranje nezavisne nacionalne države ima svoje sjeme u mnogim prethodnim događajima posebno u hrvatskom proljeću. Pogrdno je taj pokret bio obilježen kraticom maspok ili MASPOK, u duhu zlobne aluzije na totalitarne pokrete u prvoj polovici 20. stoljeća koji su sličnim kraticama označavali neku svoju instituciju, sadržaj ili cilj. Tako je u Italiji u doba fašizma to bilo MINCULPOP koje je označavalo Ministarstvo narodne kulture ili u doba boljševizma AGITPROP, Odjel agitacije i propagande.¹⁴

Program hrvatskog proljeća prihvatile su široke narodne mase te su ga i zato protivnici pokreta nazvali sovjetskom skraćenicom, maspokom. Kritike hrvatskog proljeća koje je osim ekonomske autonomije, zahtijevalo još i politički pluralizam, bile su žestoke i opasne jer su zagovornike imale u aparatu jugoslavenske komunističke partije, u tajnoj policiji i u vojsci. Premda su vodeći hrvatski komunisti Savka Dabčević Kučar te Miko Tripalo u tom vremenu i sami bili bliski nacionalnom demokratskom pokretu masa, oni su u većini odluka imali vezane ruke. Do jeseni 1971. godine doneseno je niz zakona čiji je cilj bila demokratizacija Socijalističke Republike Hrvatske. Nažalost svi ti pozitivni dokumenti blokirani su od nadređenog državnog aparata.¹⁵

Možda je odlučujuća činjenica dobre prihvaćenosti hrvatskog proljeća bila u tome da je u jugoslavenskom partijskom i političkom vodstvu došlo do bitnih promjena, manje u konceptu, ali više u generacijskoj smjeni. Javili su se u samim vrhovima novi, mlađi ljudi, obrazovaniji i spremniji prihvatiti novo vrijeme i odbacivanje okoštalih formi partijskog i političkog života.¹⁶

¹³ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 382.

¹⁴ Josip Šentija, *Ako Hrvatske bude- Zapisi iz onih dana*, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 5.

¹⁵ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 11.

¹⁶ Milovan Baletić, *Hrvatska simultanka- Prosinac sedamdeset prve*, Nakada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2003., str. 58.

Središnjom državnom kulturnom institucijom postala je drevna Matica hrvatska kojoj su među književnicima vođe bili Vlatko Pavletić, Petar Šegedin, Vlado Gotovac i Igor Zidić, dok su najsvježije ideje za vrijeme hrvatskog proljeća stizale iz studentskog pokreta koji su predvodili Dražen Budiša i Ivan Zvonimir Čičak. Lideri hrvatskog proljeća zahtijevali su višestranačje i parlamentarnu demokraciju, tražili su da se prikažu stvarni računi i da se prekine s iskorištavanjem ekonomskih resursa Hrvatske. Tražili su promjenu Ustava te isticali da nova hrvatska država i u Jugoslaviji treba biti zasnovana na suverenosti naroda. No sve je to ostalo nerealizirano. Bila je dovoljna samo jedna partijska sjednica koja je održana krajem 1971. godine, pa da žar hrvatskog proljeća bude ugašen. U Hrvatskoj je početkom 1972. godine započeo val uhićenja, progona i prisilnih umirovljenja, zabrana kazališnih predstava, ukidanja časopisa i tzv. bunkeriranja nepoćudnih knjiga.¹⁷

Nakon što 1970. i 1971. godine nitko nije osuđen zbog delikta političkog mišljenja, pred kraj 1971. i 1972. godine zaredala su se uhićenja. Akcija je počela 11. siječnja 1972. godine. Izvršeno je na stotine pretresa po stanovima i radnim mjestima. Pretražene su prostorije Matice hrvatske, Nakladnog zavoda Matice hrvatske, *Hrvatskog tjednika*, *Hrvatskog gospodarskog glasnika*, *Društva ekonomista*, *Društva pravnika* te Ekonomskog instituta.¹⁸

U Jugoslaviji je od 1969. do 1971. godine gonjeno 1449 počinitelja kaznenih djela, a u prvih šest mjeseci 1972. godine bilo ih je 3606, što je 15 puta više u samo jednom mjesecu. Na Hrvatsku se odnosilo 2289, a na SR BiH 828 kaznenih djela. Sve ovo imalo je za posljedicu novi val iseljavanja Hrvata iz SR Hrvatske, ali i iz SR BiH što je pridonijelo i jačanju političke emigracije.¹⁹

Protivnici hrvatskog proljeća nakon čistke objavili su popis ljudi koji su po njima sačinjavali „Kontrarevolucionarni komitet pedesetorice“. Bili su to ljudi koji se u dobrom dijelu nisu ni poznavali, a kamoli da bi njihov odnos bio „konstituiran“ u nekakav organizirani komitet.²⁰

¹⁷ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 11.

¹⁸ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 455.

¹⁹ Savez komunista Hrvatske, Centar CK SKH za informiranje i propagandu, *Bijela knjiga Stipe Šuvara- Originalni dokument Centra CK SKH za informiranje i propagandu od 21. ožujka 1984.*, str. 19.

²⁰ Vice Vukov, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2003., str. 8.

Iz javnog života isključeni su, marginalizirani ili osuđeni na zatvorske kazne mnogi koji su objavljivali u glasilima Matice hrvatske ili drugim glasilima ili su se isticali u studentskom pokretu. Uhićeni koji su djelovali na kulturnoj sceni Hrvatske bili su: Bruno Bušić, Šime Đodan, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević Bakulić, Ljudevit Jonke, Neda Krmpotić, Vlatko Pavletić, Petar Šegedin, Franjo Tuđman, Marko Veselica, Vladimir Veselica i drugi.²¹

Vlado Gotovac u svojem svjedočanstvu o razdoblju hrvatskog proljeća navodi kako je 1971. godina bila alibi za novo onemogućavanje hrvatskog glasa. Navodi kako je osuđen zato što je *Hrvatskim tjednikom*, prema navodima tadašnje vlasti, htio izazvati kontrarevoluciju, klasni i nacionalni sukob u kojem bi se srušilo tadašnje društveno i državno uređenje i restaurirao separatistički kapitalizam. Govori kako je osuđen za nevjeru koju je vješto sakrio, ali je ona otkrivena. Veoma je važno naglasiti kako se unaprijed znalo kolika će biti zatvorska kazna te kako je na Gotovčevo pitanje kako mu može suditi kada zna da je nevin, sudac odgovorio kako mora jer ima ženu i djecu. Navodi kako mu nitko nije mogao pomoći da izađe iz zatvora u Staroj Gradišci, kako je o tome razgovarao i s Krležom koji mu je to potvrdio. Gotovac je šesnaest godina bio bez posla i putovnice te je bio izbačen iz Društva novinara. Također je nestao i s popisa Društva književnika Hrvatske. Kasnije je vraćen u Društvo na nagovor hrvatskih književnika.²²

Demokratizacija koja je započela 1966. godine brutalno je završena u Karađorđevu. Započelo je konfuzno i depresivno razdoblje u kojemu je sve što je izmaštano o demokratskoj Hrvatskoj ostalo tinjati pa će se ta slaba vatra itekako osjećati u književnoj produkciji tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina.²³

Hrvatska nacionalna euforija ušutkana je političkim i sudskim mjerama. One su nužno rezultirale određenim žrtvama. Ne malim i ne trenutačnim. Politički je možda najteži učinak restauracijske politike bilo produbljivanje kompleksa žrtve u velikom dijelu hrvatskog građanstva. U tim okolnostima taj dio građanstva ni tako važan događaj kao što su bile ustavne promjene 1974. godine nije doživio kao naknadnu pobjedu poraženog reformnog kursa. Taj će događaj tek u budućnosti biti potvrđen kao epohalna činjenica.²⁴

²¹ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 11.

²² Milovan Baletić, *Ljudi iz 1971.- prekinuta šutnja*, Biblioteka Vrijeme, Zagreb, 1990., str. 23.- 30.

²³ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 12.

²⁴ J. Šentija, *Ako Hrvatske bude- Zapisi iz onih dana*, str. 5., 6.

Prilog 2. Veliki javni skup u Slavonskom Brodu u srpnju 1971. godine

2. Matica hrvatska i *Hrvatski tjednik*

Matica hrvatska odigrala je jednu od ključnih uloga u razvoju i poticanju hrvatske nacionalnosti i slobode izražavanja u razdoblju 60-ih i 70-ih godina, odnosno u razdoblju hrvatskog proljeća. Ona je u prosincu 1970. godine prihvatila program u kojem je proglasila dužnost da se brine o ekonomskim i političkim pitanjima. Prema izjavama njezinih vodećih članova, organizacija je radila na drugom hrvatskom preporodu, na oslobođenju Hrvatske od potlačenosti i eksploatacije.²⁵

U vrlo kratkom razdoblju do kraja 1971. godine Matica hrvatska povećala je svoje članstvo na oko 50000 članova. Imala je 55 ogranaka i 18 povjereništva, a u osnivanju je bio još 31 ogranak. Podaci o brzom povećanju broja članova ogranaka Matice hrvatske u Dubrovniku, koje je sa 112 članova u 1968., skočilo na 858 članova u 1971. godini, pokazuju kako je popularnost Matice hrvatske rasla. Slično je bilo i u drugim ograncima. Nakladni zavod Matice hrvatske tiskao je oko 300 knjiga godišnje, ali prenositelji njezine politike bili su njezini mnogobrojni časopisi od kojih je najvažnije glasilo bio *Hrvatski tjednik* pokrenut 16. travnja 1971. godine. Osim toga bitno je istaknuti i Zajednicu slobodnih pisaca TIN koja je pokrenula *Hrvatski književni list* pod uredništvom Zlatka Tomčića koji je po radikalizmu odskakao od ostalih glasila.²⁶

Hrvatski književni list imao je veliku ulogu na kulturnoj i društvenoj sceni Hrvatske. Pri uređenju *Hrvatskog književnog lista* veću su ulogu igrali politički nego književni čimbenici. Nedugo nakon pokretanja časopisa značajan prostor počinju zauzimati teme iz političkog i gospodarskog života zemlje. Bio je to hrabar list koji se nije libio komentirati političko i gospodarsko stanje Hrvatske.²⁷

Kao jedan od koraka koji su odredili ulogu i smjer Matice hrvatske u hrvatskom proljeću može se uzeti 16. travanj 1971. godine, odnosno sastanak Upravnog odbora Matice hrvatske na kojoj se Matica odriče *Novosadskog dogovora* o jeziku. Nakon toga, u zemlji u

²⁵ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 439.

²⁶ Isto, str. 440.

²⁷ Suzana Coha, „Hrvatski književni list (1968.-69.)- između subverzije i konformizma“, *Zbornik radova VIII. Hrvatska književnost prema europskim /emisija i recepcija/ 1940 - 1970./*, Književni krug Split, Split, 2006., str. 310.

kojoj vlada jednostranačje, zauzeto je stajalište protiv izjave Matice hrvatske kao „antijugoslavenskog“ i „kontrarevolucionarnog“ ispada usmjerenog na „razbijanje bratstva i jedinstva“.²⁸

Prilog 3. Zgrada Matice hrvatske

Komunisti su nakon osvajanja vlasti sustavno potiskivali mnoge iskaze tradicionalne nacionalne kulture u nastojanju da učvrste jugoslavensku državu prožetu novom i zajedničkom komunističkom ideologijom. Zbog velike sličnosti jezika lakoća hrvatsko-srpskog zbližavanja uzrokovala je jake frustracije. Takva su nastojanja mnogi Hrvati, koji su jezik držali bitnom odrednicom nacionalne individualnosti, doživljavali kao ugrožavanje svoga nacionalnog identiteta. Osobito je to bilo izraženo u Bosni i Hercegovini gdje je u predjelima s hrvatskom većinom gotovo u pravilu prevladavao srpski jezik. Vrhunac takvog nastojanja bio je i spomenuti *Novosadski dogovor* koji je nastao za vrijeme susreta srpskih i hrvatskih intelektualaca od 8. do 10. prosinca 1954. godine. Dogovoreno je da se u praksi ostvari ono što su ocijenili teorijski neupitnim, a to je da je riječ o jednom jeziku, dvama

²⁸ V. Vukov, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, str. 19.

izgovorima i dvjema varijantama te dvaju imena. S time se nisu slagali hrvatski jezikoslovci i kulturni djelatnici.²⁹

Jure Bilić, jedan od vodećih komunista unitarističke inspiracije u Hrvatskoj, nakon sastanka Upravnog odbora Matice hrvatske na kojoj se odriče *Novosadskog dogovora*, izjavljuje beogradskim *Večernjim novostima* da je Matica hrvatska jedan od punktova kontrarevolucije.³⁰

Događaj koji je uvjetovao sastanak Upravnog odbora Matice hrvatske, osim same kulminacije hrvatskog proljeća sredinom 1971. godine te *Novosadskog dogovora*, bila je i *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*.

Nakon objave *Deklaracije* prisutni su sve češći napadi na udruženja hrvatskih pisaca, urednike hrvatskih novina te na kulturne institucije. Prednjačio je u tome Miloš Žanko, zastupnik u Saveznoj skupštini i član CK SKH. U prvoj seriji članaka, objavljenom od 14. do 20. veljače 1969. godine pod naslovom *O listu koji nije ni hrvatski, ni književni*, Žanko se okomio na urednike i suradnike *Hrvatskog književnog lista*, književnog glasila, pripisujući im da žele raspiriti buržujski nacionalizam i potisnuti sve što je socijalizam stvorio. Ali on glavnu optužbu nije upućivao na adresu napadnutog lista, nego hrvatskog vodstva.³¹

Aparat informativnih službi u najvišim partijskim tijelima, nasljednik nekadašnjeg Agitpropa, nije dopuštao smanjivanje neposredne kontrole nad masovnim medijima. Ona se sve manje javno izricala, ali je takva prijetnja imala svoje interno djelovanje.³²

U travnju i svibnju 1971. godine u Zagrebu počinju studentski „revolucionarni“ skupovi, a osobito bučne i masovne osnivačke skupštine ogranaka Matice hrvatske bile su u ono vrijeme i s jedne i s druge strane doživljavane kao djelovanje nove svehrvatske političke stranke.³³

Mnogi nepolitičari pa i izvanpartijci, iako su se zalagali za liberalizaciju Hrvatske, bili su „spremni progutati gorki zalogaj komunističke pseudopolitike“ znajući da je to zadani okvir izvan kojeg se ne može. Ljudevit Jonke, odlučan u *Hrvatskom tjedniku*, 20. kolovoza

²⁹ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 403.

³⁰ V. Vukov, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, str. 66.

³¹ D. Kastratović, *Proljeće moderne Hrvatske*, str. 102.

³² M. Baletić, *Hrvatska simultanka- Prosinac sedamdeset prve*, str. 47.

³³ V. Vukov, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, str. 26.

1971. godine izjavljuje: „Kada bi Matica hrvatska bila šovinistička ustanova mogu reći za sebe i za ostale svoje drugove da ne bismo u njoj proveli ni jednog dana“. A isto tako kada je Jure Bilić optužio Maticu hrvatsku da je jedan od glavnih punktova kontrarevolucije, Vlado Gotovac, tada urednik *Hrvatskog tjednika*, navodi kako je u pitanju ozbiljna optužba i kako će tražiti dokaze.³⁴

Također navodi kako je hrvatska tradicija koja se oglasila 1971. godine zahtijevala slobodu, poštivanje raznolikosti i uvažavanje suvremenih civilizacijskih uvjeta društvenog života.³⁵

Očito je kako su se glavni protagonisti pokreta Matice hrvatske trudili pokazati kako prihvaćaju okvire nametnute politikom i ideologijom i u sklopu toga traže demokratizaciju hrvatske kulture i države.³⁶

Za mnoge su ciljevi hrvatskog proljeća bili nejasni, preuranjeni, protuslovni. U mnogim istupanjima, javnim manifestacijama, novinskim i drugim tumačenjima i zagovorima temeljni su motivi aktera bili doživljavani kao izljevi patriotizma, separatima i nacionalizma.³⁷

U proljeće 1971. godine Matica je odlučila učiniti nešto za svoju obranu u javnosti, pa i reći svoja mišljenja o svim zbivanjima u društvu. Pokrenula je stoga svoje političke novine. Na kioscima 16. travnja pojavio se *Hrvatski tjednik*. Prve brojeve uređivao je Igor Zidić, a zatim je *Hrvatski tjednik* preuzeo Vlado Gotovac. Matičin tjednik vrlo je brzo stjecao popularnost i vrtoglavo je narastao na 100 000 primjeraka. Bio je to otvoren i hrabar tjednik.³⁸

U razdoblju izlaženja *Hrvatskog tjednika* događala se kulminacija hrvatskog proljeća. *Hrvatski tjednik* otvoreno je iznio programske ciljeve probuđene Hrvatske.³⁹

Vlado Gotovac u uvodniku jednog broja *Hrvatskog tjednika* pod naslovom *Letak za Maticu hrvatsku* navodi kako Matica hrvatska ne može ostvariti svoj kulturološki nacionalni

³⁴ V. Vukov, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, str. 8.

³⁵ M. Baletić, *Ljudi iz 1971.- prekinuta šutnja*, str. 25.

³⁶ V. Vukov, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, str. 8.

³⁷ J. Šentija, *Ako Hrvatske bude- Zapis iz onih dana*, str. 8.

³⁸ D. Kastratović, *Proljeće moderne Hrvatske*, str. 180.

³⁹ Dubravko Jelčić, Josip Pečarić, *Povijesni prijevori*, Vlastita naklada, Zagreb, 2006., str. 43.

program bez politike, jer bez nje se ne može ostvariti sloboda. On političarima ispravno pripisuje ključnu ulogu, jer bez njihova uspjeha neće biti slobode.⁴⁰

Prilog 4. Vlado Gotovac

Od trinaestog broja, objavljenoga 9. srpnja 1971. godine *Hrvatski tjednik* ima novog glavnog urednika, Vladu Gotovca. Bilo je odmah vidljivo da je došlo do promjene uređivačke politike. Doduše, i do tada su suradnici *Hrvatskog tjednika* pisali mnogo otvorenije i odlučnije o političkim temama nego što bi to moglo biti po ukusu nekih tadašnjih političara i dobrog dijela javnosti. S dolaskom Vlade Gotovca na čelo, *Hrvatski tjednik* više ne uzmiče pred temama svakodnevnog života i sukoba. List daje potpunu i nedvosmisleni potporu većinskom dijelu hrvatskog političkog rukovodstva koje više nije krilo svoju nacionalnu opredijeljenost, začetu još na Desetoj sjednici Centralnog komiteta Hrvatske (CK SKH), u siječnju 1970. godine.⁴¹

⁴⁰ V. Vukov, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, str. 8.

⁴¹ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 382.

Prilog 5. Naslovnica Hrvatskog tjednika

U memoarima Vice Vukova može se pročitati kako su ne samo književnici već i glazbenici i ostali umjetnici bili lišeni slobode izražavanja u vidu iskaza nacionalnosti. Vice Vukov navodi jedan od takvih slučajeva u kojem opisuje kako su njegove pjesme bile zabranjene na Radiju Sarajevu. Kako je sva kulturna scena Hrvatske tada bila složna pokazuje i objavljivanje priloga u *Hrvatskom tjedniku* vezan za „slučaj Vukov“. *Hrvatski tjednik* objavio je prosvjed što ga 2. rujna 1971. godine obznanjuje skupina mladih pisaca na svom Trećem neretvanskom skupu u Metkoviću. Oni su se osvrnuli na zabranu pjesama Vice Vukova, pa navode: „Da je kojim slučajem Vice Vukov književnik njegove bi knjige možda bile spaljene... prosvjedujuemo protiv ovakva obračuna s javnim radnicima i protiv ovakvih inkvizitorskih metoda!“.⁴²

Nakon što su 1972. godine krenuli progoni, udar je krenuo i na Maticu hrvatsku. Provjereno je svih 50000 članova Matice hrvatske te su, kao što sam prethodno navela, pretražene prostorije Matice hrvatske, Nakladnog zavoda Matice hrvatske te *Hrvatskog tjednika*.⁴³

⁴² V. Vukov, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, str. 45.

⁴³ D. Kastratović, *Proljeće moderne Hrvatske*, str. 180.

Vlado Gotovac u svojim memoarima naveo je kako su mu zajedno s papirima Matice hrvatske, koje su zaplijenile vlasti, zaplijenili i još neobjavljenu zbirku pjesama. Kasnije je i Gotovac postao političkim zatvorenikom, iako se nikada nije bavio politikom.⁴⁴

Udar je Maticu hrvatsku zahvatio u cijelosti jer njezin Upravni odbor nije pristao na pojedinačne ostavke, na tzv. „unutarnju diferencijaciju“, kao što je sugerirao CK SKH. Kolektivnu ostavku uredništvo *Hrvatskog tjednika* podnijelo je 7. prosinca, a izvršni odbor Matice hrvatske podnio je ostavku 11. prosinca 1971. godine. Na kraju je i Upravni odbor Matice hrvatske 20. prosinca donio odluku o obustavi *Hrvatskog tjednika* i o svojoj kolektivnoj ostavci. Iz vodstva Matice hrvatske uhićeno je 11 osoba. Kasnije, 80-ih godina, njezina imovina predana je JAZU, a Matica hrvatska izbrisana je iz registra društvenih institucija. Ali osamnaest godina poslije Matica hrvatska opet se rodila. U dvorani JAZU održana je 12. prosinca 1989. godine obnoviteljska sjednica svih njezinih središnjih odbora, onih i onakvih kakvi su postojali prije udara, pa je svečano proglašeno da se nastavlja rad „majke svih kulturnih zavoda“.

U tom mračnom razdoblju oko šest tisuća članova Matice hrvatske bilo je uključeno u sudske i političke procese, točnije progone. Bilo je svakakvih stradanja. Najzaslužniji čovjek za saziv Obnoviteljske skupštine, prof. Miroslav Brandt, mogao je samo konstatirati: „Uništeno je cijelo jedno pokoljenje intelektualaca u Hrvatskoj“.⁴⁵

Prilog 6. Vice Vukov

⁴⁴ Vlatko Pavletić, *Nepoznata istina o crnom danu za hrvatske domoljube 11. siječnja 1972., o udaru na Maticu hrvatsku i Hrvatsko proljeće, o Hrvatskoj danas*, Knjižnica Kritika, Zagreb, 2002., str. 53.

⁴⁵ D. Kastratović, *Proljeće moderne Hrvatske*, str. 180.

3. Karakteristike i usporedbe hrvatske i svjetske književnosti i kulturnih pokreta šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća

3.1. Hrvatski i svjetski kulturni, društveni i politički događaji

Zbivanja u književnosti oduvijek su se odvijala u neposrednoj korelaciji s burnim promjenama na društvenoj i političkoj pozornici. Koliko god povjesničari književnosti nastoje periodizaciju neke nacionalne književnosti ustrojiti prema literarnim odrednicama, često je to nemoguće jer upravo događaji u političkoj ili kulturnoj povijesti uvjetuju smjenu pravaca ili modela. To vrijedi i za hrvatsku književnost 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća.

U europskim okvirima ključni događaji koji su promijenili političku i kulturološku sliku zbili su se 1968. godine kroz Praško proljeće i studentske nemire.⁴⁶

Praško proljeće nametnulo je drugačiji način razmišljanja u komunističkom svijetu i međunarodnom radničkom poretku. Jugoslavija je sudjelovala u svim tim procesima s većim ili manjim angažmanom. Ona je sve otvorenije sudjelovala na svjetskoj sceni. Javljaju se novi filozofski, estetski, civilizacijski pokreti i nastaje dinamična kultura i politička klima u kojoj se svatko osjeća slobodnijim, ali i pozvanijim da iznese svoje mišljenje, pa i da ga obrani bez neposredne prijetnje. I jugoslavenski tisak postaje sve otvoreniji, raznovrsniji i sadržajno bogatiji.⁴⁷

Naravno, hrvatski događaji nisu imali onakvo međunarodno značenje kakvo su imali Praško proljeće i poljska Solidarnost, zbog specifične međunarodne uloge SFRJ.⁴⁸

⁴⁶ Krešimir Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 257.

⁴⁷ M. Baletić, *Hrvatska simultanka- Prosinac sedamdeset prve*, str. 58.

⁴⁸ J. Šentija, *Ako Hrvatske bude- Zapisi iz onih dana*, str. 7.

Prilog 7. *Praško proljeće*

No ipak hrvatski masovni pokret iz 1971. godine na lokalnoj razini prijelomna je točka u pokušaju redefiniranja odnosa u jugoslavenskoj federaciji.

Ta godina označuje u novijoj hrvatskoj povijesti politički, društveni i kulturni „rez“. Kao što sam spomenula ranije, pokret je završio kapitulacijom hrvatskog partijskog vodstva u Karađorđevu u prosincu iste godine i pobjedom konzervativnih unitarističkih snaga. Krah hrvatskog proljeća bio je praćen progonom i šikaniranjem intelektualaca i umjetnika, sudskim procesima i novim emigracijskim valom. Nastupila su „olovna vremena“ političkih pritisaka, pojačane represije i ideološkog nadzora nad umjetničkom proizvodnjom. Slobodna je riječ ugušena, a odgovor je bila poznata „hrvatska šutnja“. Zabranjeni su brojni listovi i časopisi: *Hrvatski tjednik*, *Kritika* i *Kolo*. Tipičan će izraz oživljavanja represivne kulturne politika biti tzv. *Bijela knjiga* (1984.), neostaljinistički proizvod Komisije CK SKH za idejni rad s podužim popisom nepoćudnih autora i umjetničkih djela.⁴⁹

⁴⁹ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 257.

Na 237 stranica iznesena je analiza „spornih“ knjiga, kazališnih predstava, javnih istupa nekih kulturnih stvaralaca, zbivanja u filmu, istupa filmskih stvaralaca, istupa nekih poljskih i istočnoeuropskih autora i njihovih djela.⁵⁰

Mnogi su pisci sedamdesetih godina završili na sudu i potom u zatvoru ili izolaciji. A i brojni će se hrvatski romani zbog raznih razloga naći na meti ideološke kritike, osude i cenzure.

Novu političku i duhovnu klimu među komunistima, kulturnim radnicima u Hrvatskoj, možemo dokučiti i iz uvodne riječi sa sastanka aktiva Saveza komunista književnika održanog u Zagrebu 31. siječnja 1972. godine. Uvodničar Mirko Božić pozvao se na odluke sjednice CK SKJ iz Karađorđeva i zadatke koje je ta sjednica postavila pred književnike komuniste u SR Hrvatskoj. Iznio je podatke da je na sceni „antisocijalistička zavjera“ koja je „sastavni dio koncepcije svjetske reakcije“. Ustvrdio je da su događaji u SR Hrvatskoj „ugrozili partijsku idejnost i humanu dimenziju koju su širile lijeve snage boreći se za slobodu čovjeka i društva za bratstvo i jedinstvo naših naroda“, te da nijedna knjiga „ne smije i ne može“ biti napisana bez te dimenzije.⁵¹

Protivnici hrvatskih reformnih zahtjeva 1971. godine nisu bili spremni u hrvatskim zahtjevima prepoznati simptome krize u koju je već zapala jugoslavenska savezna država pa su te zahtjeve kvalificirali kao novi val hrvatskog nacionalizma i separatizma, koji ugrožava i samu egzistenciju federacije. Nespremnost i nesposobnost da se jugoslavensko stanje dijagnosticira racionalno i objektivno navele su ih da na poticaje iz Hrvatske odgovore političkim nasiljem i ideološkom restauracijom.⁵²

U borbi za hrvatski jezik, za veće poštivanje njegove posebnosti isticao se književnik Petar Šegedin. On je 1971. godine napisao članak pod naslovom *Sudbina*, objavljenom u *Forumu* u dvobroju 1.-2. u kojemu ističe loš položaj hrvatskoj jezika u Jugoslaviji.⁵³

⁵⁰ Savez komunista Hrvatske, Centar CK SKH za informiranje i propagandu, *Bijela knjiga Stipe Šuvara- Originalni dokument Centra CK SKH za informiranje i propagandu od 21. ožujka 1984.*, str. 15.

⁵¹ Isto, str. 18.

⁵² J. Šentija, *Ako Hrvatske bude- Zapisi iz onih dana*, str. 5., 6.

⁵³ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.- 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 444.

Prilog 8. *Petar Šegedin*

Kriza postitoističke Jugoslavije dosegla je vrhunac potkraj osamdesetih godina. Istodobno i politička zbivanja u bivšem Sovjetskom Savezu, tzv. *glasnost* i *perestrojka* počinju ubrzano mijenjati političku kartu, jedan za drugim padaju komunistički sustavi. Rušenje Berlinskog zida, te metafore podijeljene Europe, u studenome 1989. godine označilo je i simbolično kraj blokovski podijeljena svijeta i početak postideološkog razdoblja.⁵⁴

⁵⁴ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 258.

3.2. Kasni modernizam i postmodernizam u hrvatskoj i svjetskoj književnosti

Razdoblje hrvatske i svjetske književnosti 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća pripada kasno modernističkom i postmodernističkom književnom razdoblju velike književne epohe koja se naziva modernizam.⁵⁵

Modernizam je naziv koji se rabi u nekoliko čak i bitno različitih značenja, a biva sve više složenije zato što se „moderna“ i „modernost“ također rabe u krajnje neodređenom smislu. Od druge polovine dvadesetog stoljeća tako je jedino u općoj povijesti književnosti bilo uobičajeno da se modernizam rabi kao oznaka za posljednju književnu epohu. S obzirom na tada još razgranate književne pravce, bilo je pokušaja da se uvede i pluralni naziv modernizmi, koji se kolokvijalno često označavao i kao „izmi“ prema završetku naziva gotovo svih pravaca.⁵⁶

U književnopovijesnim i teorijskim raspravama o postmodernizmu nema suglasnosti o njegovu vremenskom određenju. Neki autori predlažu svojevrsan kompromis razlikovanjem kasne moderne (kasnog modernizma), koja bi trajala od pedesetih godina do 1968. godine, od postmodernizma koji se pojavljuje sedamdesetih godina 20. stoljeća. Glavnina književnih povjesničara suglasni su da u hrvatskoj književnosti s generacijom „razlogovaca“ završava naša druga moderna. S promjenama na društveno-povijesnoj pozornici (*Deklaracija o jeziku*, hrvatsko proljeće), mijenja se kulturni koncept. U suvremenim periodizacijama naziv postmodernizam prihvaćen je kao oznaka književnih procesa od 1971. godine.⁵⁷

Literatura na kraju 20. stoljeća obilježena je i u Hrvatskoj tipično postmodernističkim fenomenom eksplozije oblika, integracijom svih mogućih stilova te njihovom miroljubivom koegzistencijom.⁵⁸

Postmodernizam, doduše nema neki svoj književni manifest, no može se razabrati kao znatan broj vrhunskih književnih ostvarenja koja primjenjuju određene književne postupke s

⁵⁵ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 257.

⁵⁶ Milivoj Solar, *Povijest svjetske književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 266., 267.

⁵⁷ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 243., 244.

⁵⁸ Isto, str. 259.

takvom učestalošću i intenzivnošću da se može govoriti o promjeni vladajuće književne tehnike u cjelini.⁵⁹

Ne postoji jedna dominantna literarna paradigma. U hrvatskoj književnosti vraćaju se stari umjetnički koncepti i nastoji se uspostaviti dijalog s tradicijom. Tradicija se više ne negira. Ona se uključuje u literarnu igru, na nju se računa, u njoj se nalazi novi smisao, postaje gradbeni materijal za nove literarne tvorbe. Hrvatski pisci vide tradiciju i literarnu prošlost kao živ i vitalan organizam. Zajednički nazivnik razdoblja jest upravo nedostatak zajedničkog nazivnika, osjeća se raspršenost stilova i poetika, oblikovanje posebnih izraza, umnažanje različitosti. Izbrisane su granice između trivijalne i ozbiljne književnosti, ukinuta je hijerarhija žanrova, uspostavljen je živ dijalog s tradicijom i obnovljeni stari literarni govori.⁶⁰

No, kao što je već ranije rečeno, književnost 60-ih i 70-ih godina nalazi se na književnoj, društvenoj i političkoj granici. U književnosti to je granica kasnog modernizma i postmodernizma, te samim time vidljivi su i drugačiji pogledi na tradiciju. U kasnom modernizmu tradicija se još uvijek povezuje s onim što bismo mogli nazvati „visoka književnost“. A to će reći da književnost modernizma kao da se vraća „velikim temama“, osobito onima koje se odnose na položaj pojedinca u suvremenoj masovnoj civilizaciji, na smisao ljudske povijesti te na smisao i razloge postojanja same književnosti, oblikujući te teme vrlo raznoliko, ali čuvajući pri tome pretjerivanje u težnji za novim načinima književnog oblikovanja.

Za razliku od kasnog modernizma, postmodernizam se oslanja na cjelinu vlastite tradicije, na cjelokupnu povijest svjetske književnosti, birajući pri tome ono što pojedinom piscu odgovara. Bez obzira na vremensku udaljenost književnici se sve manje odnose jedino prema vlastitim prethodnicima, a sve više prema cjelokupnoj tradiciji.⁶¹

Granice književnosti pomiču se sve više prema dolje. Očit je procvat žanrovske proze, tj. romana što koketiraju s obrascima i postupcima trivijalne književnosti. Taj fenomen treba dovesti i u vezu s izmijenjenim odnosom elitne i masovne kulture, ali i pojačanim interesom književne kritike i teorije za narav i ustroj takvih djela. Uostalom i književna je kritika prema takvim proizvodima blagonaklona. Kritičari počinju pisati svoje ocjene bez ikakvih

⁵⁹ M. Solar, *Povijest svjetske književnosti*, str. 322.

⁶⁰ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 260.

⁶¹ M. Solar, *Povijest svjetske književnosti*, str. 304.

vrijednosnih predznaka. Počinje razdoblje u kojem mjerilo više nije vladanje jezikom, nego aranžman klišeja.⁶²

Književnost, svjetska pa tako i hrvatska, doista uvelike podliježe upravo modi, mijenjanju se tehnike, tematike, načela stvaralaštva, obrada i svrha književnosti u ranije nepoznatom ritmu. Od kraja devetnaestog stoljeća novina postoje vrijednost sama po sebi. Čeznja za novošću kao da je tako dovela do sloma realizma, a čežnja da se nadmaši prethodnike u svemu dovela je do takozvanog „hermetizma“ i nerazumljivosti vrhunske visoke književnosti široj publici.

A tome valja dodati i to da se ni u jednoj književnoj epohi književna teorija nije kao u modernizmu do te mjere isprepletala s praksom da je danas već gotovo nemoguće razlikovati „čistu književnost“ od tekstova koji su i književnoteorijski, književnokritički, filozofski ili naprosto znanstveni.⁶³

U ovom su razdoblju avangardistički eksperimenti malobrojni na planu proze. Nefabularna proza uzmiče. Elitna umjetnost platila je cijenu svojoj nerazumljivosti i nepristupačnosti. Hrvatski se prozaisti ponovo vraćaju pripovijedanju, pričanju, uzbudljivu zapletu, narativnoj igri, odnosno prilagođavaju se ukusu publike. Budući da je ciljna skupina čitatelja kojima se obraćaju sve šira, primjetna je težnja prema komunikativnosti, jasnoći i jednostavnosti. Prevladava svijest da nije svrha pisanja mijenjanje svijeta, nego dokazivanje prava na individualnost, na slobodno izražavanje.⁶⁴

⁶² M. Solar, *Povijest svjetske književnosti*, str. 304.

⁶³ Isto, str. 268.

⁶⁴ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 262.

4. Hrvatska književnosti šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća

Kao što sam ranije napomenula hrvatska književnost 60-ih i 70-ih godina nalazi se na književnoj, političkoj i društvenoj granici. Politička previranja koja se događaju u tom razdoblju itekako ostavljaju trag i na književnom području. No vrlo je važno dodati kako iako su politička previranja prodrli u različite sfere društvenog i kulturnog života, hrvatska književnost nije tematski jednolična, odnosno književnici se ne baziraju samo na političke i povijesne teme. Liberalizacijom i okretanjem Zapadu književni pokreti doprijeli su i do hrvatske književne scene. Prethodno spomenuti kasni modernizam i postmodernizam, autori i djela svjetske književnosti tih razdoblja, itekako su prisutni, poznati i priznati na hrvatskoj kulturnoj sceni. Pa je tako i u hrvatskoj književnosti 60-ih i 70-ih godina prisutan širok spektar tema i forma književnih djela.

Iako se u razdoblju 60-ih godina još uvijek osjeća duh književnika koji pripadaju tzv. *krugovašima*, sve više jača duh umjetnika i intelektualaca okupljenih oko časopisa *Razlog*. No, budući da su i *krugovaši* pisali i objavljivali u razdoblju 60-ih i 70-ih godina, što je i tema ovog diplomskog rada, nabrojat ću najvažnije književnike tog kruga.

Slobodan Novak objavljuje 1968. godine poznati roman *Mirisi, zlato i tamjan*. Osim tog romana prisutna su i dramska djela Ranka Marinkovića, *Politeia ili Inspektorove spletke napisane* 1977. godine te putopis Jože Horvata, *Besa* iz 1973. godine.⁶⁵

Šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća na književnoj sceni prisutna je i jedna od najorginalnijih pjesnikinja poslijeratne hrvatske poezije, Vesna Parun. Prisutna je svojim zbirkama *Bila sam dječak* (1963.), *Vjetar Trakije* (1964.), *Ukleti dažd* (1969.), *Sto soneta* (1972.).⁶⁶

⁶⁵ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 219., 220.

⁶⁶ Isto, str. 221.

Središnja pjesnička osoba krugovaške generacije neprijeporno je Slavko Mihalić prisutan zbirkama *Posljednja večera* iz 1969. godine te *Klopka za uspomene* iz 1977. godine.⁶⁷

Kao iznimna poetska ličnost krugovaške generacije nametnuo se originalnim lirskim opusom Ivan Slamnig. Već sama činjenica da je kritika tog pjesnika nazvala „poeta ludens“ (pjesnik koji se igra), dovoljno jasno govori kako je riječ o posve drugačijem pristupu životnim problemima kroz lirski izraz od onakvog kakav smo upoznali kod ostalih pjesnika njegova naraštaja: od „zavičajnih“ pjesnika do poeta misaonog, intelektualiziranog usmjerenja. Zbirke koje je izdao 60-ih i 70-ih godina su *Naronska siesta* (1963.) i *Limb* (1973.).

Osim spomenutih književnika na književnoj sceni Hrvatske bili su prisutni i ovi *krugovaši*: Radovan Ivšić, Bore Pavlović, Irena Vrkljan, Antun Šoljan i drugi.⁶⁸

Prilog 9. *Krugovaši*

Časopis mladih za književnost, umjetnost i kulturu koji je počeo izlaziti 1961., a prestao izlaziti 1968. godine bio je spomenuti *Razlog*. *Razlog* je okupljao treću generaciju poslijeratnih književnika, a njihove ideje i duh osjećali su se i u kasnijim naraštajima

⁶⁷ M. Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 225.

⁶⁸ Isto, str. 227.- 234.

hrvatskih pisaca. Urednici su bili Milan Mirić, Igor Zidić, Vlado Gotovac, Vjeran Zuppa te Ante Stamać.⁶⁹

Kao najproduktivniji hrvatski romanopisci izdvajaju se Zvonimir Majdak koji se pojavljuje na području književnosti 60-ih godina te Goran Tribuson i Pavao Pavličić koji se na području hrvatske književnosti pojavljuju početkom 70-ih godina te nastavljaju i u kasnijim razdobljima. Upravo se na Majdaku mogu vidjeti promjene koje su prisutne u hrvatskoj književnosti 60-ih i 70-ih godina. Majdak se nakon iskustva s jeans-prozom sedamdesetih godina (*Kužiš, stari moj*) okreće parodiranju trivijalnog žanra (*Tajne trga N*), ali i produkciji pravih pornografskih romana (pod pseudonimom Suzana Rog, *Baršunasti prut, Gospođa prut, Gospođa*).

Novi impuls u ovom razdoblju dobiva i historiografska fikcija. Povijesni roman ili točnije roman o povijesti, u ovom je razdoblju jedna od najzastupljenijih proznih vrsta. Reprezentiran je tekstovima Ivana Aralice, Nedjeljka Fabrija, Feđe Šehovića, Ivana Supeka, Ivica Ivanca i dr.⁷⁰

Upravo je u fikciji najjači utjecaj svjetske književnosti. Borges, Beckett i Nabokov trojica su književnika čiji se utjecaji osjećaju tijekom cijelog razdoblja postmodernizma, a oni su ujedno i primjeri prožimanja i ispreplitanja nacionalnih tradicija. Argentinac Borges izuzetno je utjecajan u SAD-u i u Europi, pa tako i u hrvatskoj književnosti, gdje je cijela generacija mladih pisaca svojevremeno nazvana „borgesovcima“. Među njih spadaju Pavao Pavličić, Ivo Brešan i dr.⁷¹

Kritičari borgesovce nisu oduševljeno prihvatili. Spočitavali su im knjiškost, višak literature te elitizam. Jedino su pozitivno ocijenili prvijenac Stjepana Čuića, *Staljinova slika i druge priče* iz 1971. godine. To djelo dočekano je pohvalama. No mnogi za to pronalaze vrlo jednostavan razlog, a to je da Čuić nije bio čisti fantastičar.⁷²

Pisci povijesnih romana u svojim romanima promoviraju nov odnos prema povijesti. Za autore hrvatske tradicionalne historiografske fikcije od Šenoe do Nehajeva vrijedila je

⁶⁹ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb – Ljubljana, 1987., str. 358.

⁷⁰ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 262.

⁷¹ M. Solar, *Povijest svjetske književnosti*, str. 326.

⁷² Krešimir Bagić, „Uvod u sedamdesete“, *Povijest hrvatskoga jezika; Književne prakse sedamdesetih: zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2010.*, str. 139.

utemeljenost na teološkoj koncepciji povijesti i na vjeri u smislenost povijesnih zbivanja, a sada se povijest općenito promatra u negativnom svjetlu, kao izvor stradanja i nesreće.⁷³

Od sedamdesetih godina 20. stoljeća povijesni roman postaje opet, ako ne prevladavajuća, onda svakako vrlo zastupljena i utjecajna podvrsta suvremenog hrvatskog romanopisanja, no kako se počelo mijenjati shvaćanje povijesti, tako se mijenjala i koncepcija povijesnog romana. Autori žele naglasiti neodređenost, nepouzdanost i varljivost povijesne građe što je podložna različitim interpretacijama. Umjesto nacionalnih junaka, uzoritih vitezova i mudrih muževa, uglavnom subjekata povijesti koji su činili junačke pothvate, povijesni roman, od tada pa sve do suvremene književnosti, otvara svoje stranice tzv. „slabim likovima“, žrtvama i objektima povijesnih zbivanja. Tipičan su primjer takva usmjerenja povijesni romani Supeka, Aralice, Katušića i drugih. Polje interesa se s tzv. velike povijesti i njenih znanih i neznanih pokretača premješta na male životne priče, na sudbine skromnih pojedinaca i njihovih obitelji, pri čemu redovito nastoje pokazati kako povijesni događaji kao što su ratovi, revolucije, promjene vlasti, totalitarizmi, agresivno osvajaju njihovu privatnu sferu. Autori i zbog političkih i društvenih događaja u Hrvatskoj, više ne vjeruju u smislenost povijesnih zbivanja, povijest više nije učiteljica života, od nje nitko ništa nije naučio, nego upravo suprotno, svi ponavljaju iste pogreške. Otvorene su nove mogućnosti umjetničkog oblikovanja, stari žanr doživio je značajne inovacije.⁷⁴

U razdoblju 60-ih i 70-ih godina javljaju se i ženske autorice, odnosno žensko pismo. Riječ je predočavanje svijeta i egzistencije očima decentiranog, slabog subjekta, žene i ženskog iskustva, kao što je vidljivo u djelima Irene Vrkljan te kasnije u djelima Slavenke Drakulić. Djela fiksiraju ženske likove, status žene u obitelji i društvu, žensku osjećajnost i slično. Čine to uglavnom kroz formu autobiografija, prerusenih životopisa, ispovijesti, pisama i dnevničkih zapisa. Muški autobiografski diskurs u ovom razdoblju slabo je zastupljen.

U stilskoj rascjepkanosti u ovom razdoblju mogu se pronaći i moralistički romani s naglašenom kršćanskom tendencijom, trivijalni ljubavni romani, pučki ruralni realizam, a snažnu struju i dalje čine pisci tradicionalnog rukopisa. Povećano je zanimanje za teorijsku refleksiju o romanu i problemima naracije.⁷⁵

⁷³ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 262.

⁷⁴ Isto, str. 265.

⁷⁵ Isto, str. 266.- 268.

Postmodernističko razdoblje hrvatske književnosti od sedamdesetih godina pa sve do devedesetih u znaku je široke lepeze raznorodnih shvaćanja smisla literature, mnogoznačnosti stilskih postupaka, tematskih traženja i jezičnih eksperimenata.⁷⁶

Također 70-ih godina veoma bitan segment postaje i glazba. Tekstovi novonastalih pjesma, subkulturni obrasci ponašanja i sleng koji rabe pojedine skupine postat će na kraju sedamdesetih, a osobito u osamdesetima iskustvo na koje se pozivaju najmlađi pisci. Novonastali stihovi nerijetko su socijalne tematike, angažirani i izravni te su pisani urbanim žargonom. Događa se brisanje opreka visoko – nisko te elitno – trivijalno.⁷⁷

Zaključno u razdoblju 60-ih i 70-ih godine mogu se zamijetiti sljedeći modeli: historiografska fikcija (Aralica, Fabrio, Ivan Supek), fantastični roman (Goran Tribuson, Dubravka Ugrešić), subjektivni realizam, odnosno autobiografski diskurs (Irena Vrkljan, Neda Miranda Bležvić), neoavangardistički eksperimentalni roman (Tomislav Ladan, Milorad Stojić, Goran Babić), neoegzistencijalistički roman (Tomislav Marijan Bilosnić, Marija Čudina, Dalibor Cvitan).

Također postoji i dio romaneskne proizvodnje što pokazuje veću heterogenost i poetičku disperziranost, u njoj središnje mjesto pripada nastavljacima tradicionalističkog pripovijedanja, Stjepanu Tomasu, Mirku Jisagu te Peri Budaku, i humoristima Miljenku Smoji i Mladenu Kerstneru.⁷⁸

Razdoblje hrvatske književnosti 60-ih i 70-ih godina veoma je kompleksno, osjetljivo i proturječno.⁷⁹

Granice između nabrojenih modela nisu čvrste i postojane, brojne su nijanse i prelazi. Mnogi nisu razumljivi unutar samo jedne poetičke crte. Čistoća sheme uvijek je hipotetička može se pronaći u književnoj historiografiji, ali ne i u samoj književnoj praksi.⁸⁰

⁷⁶ M. Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 255.

⁷⁷ K. Bagić, „Uvod u sedamdesete“, *Povijest hrvatskoga jezika; Književne prakse sedamdesetih: zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole*, str. 145.

⁷⁸ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 264.

⁷⁹ K. Bagić, „Uvod u sedamdesete“, *Povijest hrvatskoga jezika; Književne prakse sedamdesetih: zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole*, str. 145.

⁸⁰ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 264.

Nakon uspostave suverene hrvatske države brojni su se pisci iz emigracije vratili u domovinu. Taj je događaj označio i kraj podjele na književnost domovinske i iseljene Hrvatske. Od 1990. godine postoji samo jedna, jedinstvena hrvatska književnost.⁸¹

⁸¹ K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 264.

5. Književnici šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća- biografije i djela

Kao što sam prethodno naglasila većina književnika prisutnih na kulturnoj i književnoj pozornici Hrvatske 60-ih i 70-ih godina bili su urednici časopisa *Razlog* ili *Vjesnik*. Također imali su značajnu ulogu u Matici hrvatskoj, ali i u hrvatskom proljeću. No, ipak nije sva hrvatska književnost bila orijentirana na političke događaje. Političke i povijesne teme bile su prisutne u hrvatskoj književnosti u razdoblju hrvatskog proljeća, no također stvaraju se i novi pravci poput fantastične proze. Budući da je tema ovog diplomskog rada vezana za hrvatsku književnost 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća, tj. književnost u razdoblju hrvatskog proljeća u nastavku ću podrobnije prikazati one autore koji su svojim djelima komentirali tadašnje društvene i političke događaje u Hrvatskoj, ali i u Jugoslaviji.

Veoma je važno naglasiti kako su mnogi pisci sedamdesetih godina završili na sudu i potom u zatvoru ili izolaciji. Naročito su to bili književnici koji su u svojim djelima na jasan ili metaforički način komentirali događanja tadašnjeg jugoslavenskog društva. Također sukladno s time brojni će se hrvatski romani zbog raznih razloga naći na meti ideološke kritike, osude i cenzure kao primjerice *Hrvatska balada* Krste Špoljara, *Čangi* Alojza Majetića, *Samostan* Joze Laušića, *R1* Ivana Dragojevića. Nije stoga nimalo čudno što je godina nakon hrvatskog proljeća, 1972., po broju naslova jedna od najskromnijih u poratnoj romanesknoj produkciji.⁸²

U nastavku slijede kratke biografije i djela književnika prisutnih 60-ih i 70-ih godina, čiji je književni rad bio upitan i neprikladan za tadašnju jugoslavensku političku, ali i kulturnu, scenu.

⁸² K. Nemec, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, str. 258.

5.1. Alojz Majetić

Alojz Majetić rođen je u Rijeci 1938. godine. Završio je komparativnu književnost u Zagrebu, a radio je kao novinar, književnik i urednik. Bio je tajnik *Društva hrvatskih novinara*.

Majetić je prisutan u razdoblju hrvatskog proljeća svojim romanom *Čangi off gotoff* u kojem se vidi utjecaj svjetske književnosti, naročito modela proze u trapericama. Majetić pokazuje kako je tadašnja književna scena itekako bila upoznata sa smjerom svjetske književnosti.⁸³

Godine 1963. vlasti cenzuriraju Majetićeve zbirke *Otimam*. No, tome hrabrom autoru nisu samo cenzurirali poeziju već i prozu. Njegov roman *Čangi* bio je zaplijenjen. Taj čin bio je jedan od prvih većih poratnih skandala gdje su se u Majetićeve obranu uključili i stariji pisci otvoreno upozoravajući na okrutnost vlasti. Vlast je optužila Majetića da iznosi nakaradnu sliku socijalističke omladine, da pod utjecajem Zapada omladinu pokazuje u krivom svjetlu zaboravljajući pozitivne vrijednosti njihova života. Autor je koristeći jezik blizak mladeži, jezik koji je u to vrijeme bio blizak i njegovoj dobi, približio društvene probleme tadašnjoj mladeži. Majetić opisuje jedan od problema tadašnjih vlasti koji su svako neumjesno ponašanje kažnjavali preodgojem. No, u skladu s modelom proze u trapericama Majetićev junak ne pristaje na takvu osudu te se svojom sposobnošću i buntom protivi i izvlači iz takvog nametnutog sistema.

Isti roman autor je 1970. godine preradio i objavio pod naslovom *Čangi off Gottoff*. U novoj verziji romana protagonist piše iz zatvora. Tim djelom autor je želio dati do znanja kako postoji realan i moguć glas za sve one koji se žele suprotstaviti totalitarizmu.⁸⁴

⁸³ M. Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 235.

⁸⁴ Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti svezak III. - Sjećanje na dobro i zlo*, Marjan tisak, Split, 2004., str. 270., 271.

5.2. Igor Zidić

Igor Zidić u životu je često bio u samom središtu političkih događaja pa nije slučajno što je 2002. godine izabran predsjednikom Matice hrvatske. Upravo je ta ustanova obilježila pjesnikov društveni život. On je naime koncem šezdesetih godina vodio cjelokupnu periodiku Matice hrvatske pa je dalekovidno pokrenuo *Hrvatski tjednik*, najvažnije glasilo i središnje tijelo pokreta koji je prozvan hrvatskim proljećem. Zidić je u taj pokret unio vrlo važan glas mladosti, glas koji je ispisao obranu Ivana Alilovića, hrvatskog pisca i književnog povjesničara koji je bio optužen za nacionalizam u Matici hrvatskoj Ogranak Mostar, Ogranku koji tada još nije postojao. Zidić je u to vrijeme uređivao časopise *Kolo* i *Život umjetnosti*, a kad su komunističke vlasti suspendirale rad Matice hrvatske, s Branimirom Donatom još je dva desetljeća uređivao izdanja njezine naklade koju su vlasti strogo kontrolirale, ali se nisu usudile ugasiti. U toj nakladi koja je sačuvala Maticu hrvatsku za njezinu buduću obnovu, objavio je Zidić između ostalog i izvrstan izbor Nazorove lirike, a njegova i Donatova *Antologija hrvatske fantastične proze i slikarstva* imala je vrlo velik odjek na suvremenost. Igor Zidić ostao je zapamćen u hrvatskoj književnosti po svojoj prvoj knjizi *Uhodeći more* koju je objavio 1960. godine, zatim *Kruh s grane* iz 1963. i *Blagdansko srce* iz 1969. godine.⁸⁵

Objavio je te zbirke tek kada je bio siguran da su usavršene za objavu. Njegov tihi glas ne nosi se daleko i ne može se nositi s gomilom. Njegove pjesme samo su za tiho unutrašnje čitanje, one traže sabranost sličnu onoj u kakvoj su napisane.⁸⁶

Igor Zidić ostavio je značajni trag i u javnom životu gdje mu je suradnik bio Vjeran Zuppa s kojim dijeli dobru erudiciju i važan politički nerv, ali i odbijanje da se izravnije uključi u političke projekte.⁸⁷

⁸⁵ M. Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 237.

⁸⁶ Igor Mandić, *Uz dlaku*, Izdavačko knjižničarsko poduzeće- Mladost, Zagreb, 1970. str. 99., 100.

⁸⁷ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 38., 39.

Prilog 10. Igor Zidić

5.3. Ivan Aralica

Ivan Aralica rođen je 1930. godine u Promini kraj Knina, a za hrvatsku je književnost najznačajniji kao pisac „novopovijesnog“ romana. U ponajboljim hrvatskim povijesnim romanima nastalim 70-ih i 80-ih godina Aralica ne želi prikazati slavnu hrvatsku povijest kao što je to činio Šenoa, nego ponajprije traži analogiju između prošlog i sadašnjeg.⁸⁸

Osim povijesnih tema središnje su teme opusa Ivana Aralice politika i vlast. Aralicu su u vrijeme jugoslavenskog komunizma onemogućavali, a naročito je to bilo vidljivo 1971. godine kada je bio urednik časopisa *Zadarska revija* i za vrijeme obnašanja dužnosti partijskog dužnosnika u doba hrvatskog proljeća.

Njegova najpoznatija književna djela pripadaju morlačkoj trilogiji, sagi o Grabovcima u koju su uključeni romani *Put bez sna*, *Duše robova* i *Graditelji svratišta*. Sve ove knjige objavljivane su tijekom sedam godina, između 1979. i 1986. godine. Aralica u toj fazi nije bio izravnom političkom žrtvom, premda je bilo nekoliko demagoških napada od strane unitarističkih komunista na njegove povijesne romane.⁸⁹

Aralica je napisao niz dobrih novela ratne tematike. U prvim radovima pažnju posvećuje selu i njegovoj propasti u vrijeme socijalizma. Također Aralica se koristio i alegorijom pa tako protagonist u djelu *Pas u trgovištu* prikuplja građu za priču o sultanu i

⁸⁸ M. Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 238.,239.

⁸⁹ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti svezak III.- Sjećanje na dobro i zlo*, str. 213., 214.

njegovim sinovima, priču koja je visoko aluzivna s obzirom na stanje Titove vlasti i njegovih poslušnika u Jugoslaviji pred kraj sedamdesetih.⁹⁰

5.4. Nedeljko Fabrio

Iako je u hrvatskoj književnosti ostao zapamćen po svojim povijesnim romanima iz 80-ih godina 20. stoljeća, Fabrio se na hrvatskoj književnoj sceni javljao i 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća. Već je u novelistici nagovijestio svoj odnos prema povijesnoj tematici povezujući povijesne teme sa suvremenim društvenim zbivanjima. Fabrika prije svega zanimaju individualne ljudske sudbine koje okončavaju tragično zbog okolnosti u koje su, ne svojom voljom, ugurani.⁹¹

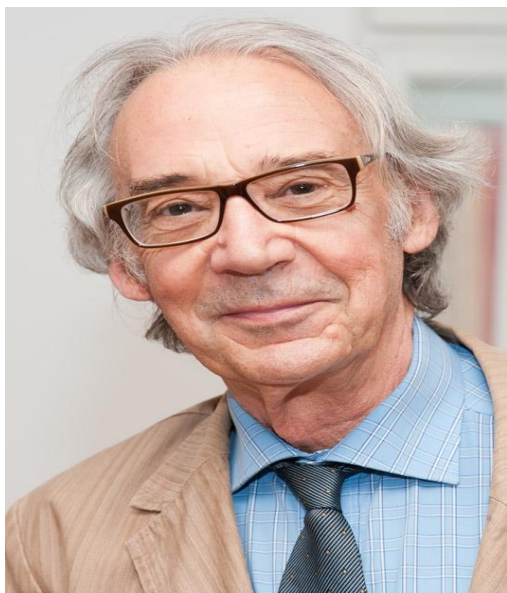
Fabrio se također našao na listi nepoćudnih književnika. Svojom najsloženijom dramom *Čujete li svinje kako rođu u ljetnikovcima naših gospara?* 1970. godine isprovocirao je partijsku policiju koja je djelo smatrala neprikladnim.

Fabrio se u još jednoj drami, naslovljenoj *Reformatori*, iz 1967. godine dotiče komunizma. U toj drami Fabrio je težište stavio na dijalog proganjanog Istranina Matije Vlačića i buntovnog Nijemca Martina Luthera. Kroz njihov dijalog autor propitkuje ideju revolucije koja, kako se u komunizmu vidjelo, najprije pojede svoju djecu. Fabrio je vidovito najavio neke od kasnijih moralnih dilema o pojedincu i vlasti, dilema koje će biti aktualne za vrijeme gašenja hrvatskog proljeća, 1971. godine.⁹²

⁹⁰ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti svezak III. - Sjećanje na dobro i zlo*, str. 216.

⁹¹ M. Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 239.

⁹² S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti svezak III. - Sjećanje na dobro i zlo*, str. 277.

Prilog 11. Nedeljko Fabrio

5.5. Kazimir Klarić

Kazimir Klarić rođen je u Okučanima 1940. godine. Kasnije je bio urednik na Radio Zagrebu, premda je najpoznatiji kao pisac televizijskih drama. Već od prvog romana *Na tri noge*, objavljenog 1971. godine, stekao je znatnu naklonost publike, ali za razliku od hrvatskog književnika Nevena Orhela, i kritike. Napisan u vrijeme hrvatskog proljeća, Klarićev prvijenac nije imao potrebu izbjegavati govor o političkim aktualnostima, pa je to jedna od rijetkih satiričnih knjiga toga vremena. Ipak piščeva sklonost bizarnostima i ironičnosti odvela ga je već u drugom romanu *Kolut* natrag do napuštanja realnog svijeta i sve češćim jakim metaforama. Klarić svoj naratološki opus nije dalje razvijao, premda je nedvojbeno posjedovao značajan prozni talent posve u sukladnosti s najboljim tradicijama humorističke proze.⁹³

⁹³ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV. - Suvremena književna republika*, str. 70.

5.6. Stjepan Čuić

Stjepan Čuić jedan je od književnika koji je svoj talent usmjerio pisanju političkih priča, no Čuić svoje političke priče piše kao da su bajke. Smješta ih u prostor koji ne poznaje nijanse, u prostor u kojima postoje samo sjene i osvijetljene plohe. Smješta ih u vrijeme koje kao da je stalo pa u njemu i ne treba očekivati nekih pomaka. Knjiga *Staljinova slika i druge priče* donijela je autoru veliku slavu. Autor je priče, koje su objavljene 1971. godine, smjestio u neimenovani prostor u kojemu se lako može prepoznati svaki prosječni, a u autoritarizam i strah ogrezao, jugoslavenski grad. Čuićev *Grad* nije izmaštan nego kao da se preselio iz Gogoljevih ili Kafkinih proza, pa u njemu sve naoko posjeduje normalnost, sve je reducirano na ogoljele socijalne odnose između anonimne vlasti i pojedinaca, između mase anonimnih šutljivih ljudi i protagonista koji su lišeni jasnijih psiholoških određenja. Čuićeva proza sasvim dobro podnosi kušnju vremena, a to se odnosi i na angažirani roman *Orden*, još više na briljantnu zbirku *Staljinova slika i druge priče*, ali i na *Tridesetogodišnje priče* iz 1979. godine, kao i na roman *Dnevnik po novom kalendaru* koji je objavio 1989. godine. Premda je počeo u ambijentu zagrebačkih fantastičara, Čuić je borgesovski naboj rano reducirao pa višeznačnost njegovih proza ima ključeve koji su prije svega politički.⁹⁴

5.7. Ivo Brešan

U žanru dramske književne produkcije „iskočio“ je posebnošću svoje tematike i izvanrednim osjećajem za dramsku radnju Ivo Brešan.⁹⁵

Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja najpoznatiji je primjer hrvatske političke groteske. Brešan u tom primjeru kazališta u kazalištu, u kojem literarno nepismeni seljaci Dalmatinske zagore po političkom nalogu uprizoruju Shakespeareovu tragediju uvodi zaokret kada se u njihovoj sredini događa tragedija pa se komedija preobražava u grotesku, točnije političku grotesku.⁹⁶

Brešan u svojoj grotesknoj tragediji na sceni ne prikazuje kritike aktualnih političkih stavova. U tom tekstu Brešan je samim jezikom, a ne porukom, htio ukazati kako je vladajući

⁹⁴ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 88.- 91.

⁹⁵ M. Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 246.

⁹⁶ K. Bagić, „Uvod u sedamdesete“, *Povijest hrvatskoga jezika; Književne prakse sedamdesetih: zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole*, str. 141.

mentalitet u komunističkoj Jugoslaviji primitivan i kako mu je upravo glavno političko sredstvo prije svega vlastiti primitivizam. Komunističke vlasti zasmetalo je kada su se ugledali u primitivnoj ogoljenosti. Pisac koji im je izmakao kontroli nije se obeshrabrio nakon prvih političkih uvreda. Suprotno tome publika ga je podržala, a kritike publike bile su više nego dobre.⁹⁷

Prilog 12. Ivo Brešan

⁹⁷ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti svezak III. - Sjećanje na dobro i zlo*, str. 262., 263.

6. Kazalište i književnost hrvatskog proljeća- Vjeran Zuppa

Hrvatsko je glumište još tijekom šezdesetih godina postalo eksperimentalnim laboratorijem koji je postao dinamično mjesto na kojemu su se ispitivale granice slobode, mjesto na kojemu je drama najbolje od svih drugih književnih žanrova dolazila u priliku da dijalogizira s vlastima i s javnošću.⁹⁸

Pjesnici i prozaisti izbjegavali su izravnije reflektiranje, no dramatičari su stvorili niz tekstova koje je kritika označila pojmovima političkog dramskog pisma, odnosno političkim teatrom. U središte interesa autora poput Brešana, Šnajdera, Kušana i drugih dopijeva prikazivanje nasilja vlasti nad pojedincima i kritika njezinih procedura i diskursa. Politička drama najčešće je realizirana kao mimikrijska povijesna drama ili kao politička groteska.⁹⁹

Taj trend političke drame postao je najočitiji u doba studentskih pokreta 1968. godine, a onda i u vezi s liberalnim krilom koje je sudjelovalo u pokretu hrvatskog proljeća. Pokret je bio ugušen, ali mu glavni kulturni smjerovi, posebno oni koji su bili začeti u izdavaštvu i osobito u teatru, nisu izgubili početnu energiju pa su nastavili svoje programe kao da se u političkoj stvarnosti promjene nisu ni dogodile. Ograničen na mali broj gledatelja sve više usmjeren malim urbanim pozornicama, teatar je od konca šezdesetih, a osobito u sedamdesetima, počeo govoriti središnjim duhovnim glasom pri čemu je do izražaja došla mlada generacija pisaca.

Darko Gašparić 1968. godine dao je presudan udio pri osnivanju vrlo utjecajnog kazališnog časopisa *Prolog* kojemu je bio i prvim glavnim urednikom. Ovaj učeni i aktualni intelektualac autor je knjige *Artaudova ideja kazališta i drugi eseji*, iz 1974. godine te pisac opsežne i objektivne knjige *Dramatica Krležiana* koja je tiskana 1977. godine. Bio je urednik *Prologa* od 1968. pa sve do 1971. godine, tj. u vrijeme koje je na hrvatske scene dovelo čitav niz politički vrlo osjetljivih projekata.¹⁰⁰

Mladi koji su stupili u književnost šezdesetih godina nisu se olako priklanjali vladajućim konvencijama. Jedan među njima bio je i Vjeran Zuppa koji je veoma rano stupio

⁹⁸ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 115.

⁹⁹ K. Bagić, „Uvod u sedamdesete“, *Povijest hrvatskoga jezika; Književne prakse sedamdesetih: zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole*, str. 140.

¹⁰⁰ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 114., 115.

na književnu scenu Hrvatske, a imao je posebno poštovanje svojih vršnjaka i to ne samo zbog svojih političkih stavova nego i zbog svoje uvjerljive upućenosti u poetiku, modernu filozofiju i kritičku teoriju.¹⁰¹

Zuppa zauzima vidno mjesto u razlogovskoj generaciji među esejistima i kritičarima. Opredjeljuje se za hermeneutičku i strukturalističku interpretaciju književnih djela, pa se time našao na čelu kritike tipične za njegov, razlogovski, naraštaj.¹⁰²

Prilog 13. Vjeran Zuppa

U Jugoslaviji se u ranim šezdesetima nije mogla zahtijevati promjena političke paradigme, ali zato se mogao postaviti zahtjev za novom umjetnošću i za njezinom negativnom dijalektikom. Vrlo su utjecajna zato bila tri sveska antologije *Nova europska kritika* što ih je Zuppa priredio u zajednici s Antom Stamaćem 1968.-1971. godine, a još su utjecajnije bile pišćeve kritike domaće i strane poezije koje je uglavnom redovito objavljivao i poslije skupio u knjigama *Isprika za pjesmu*, 1966., te *Lirika i navika* iz 1967. godine. U književnom radu Zuppe vidi se tadašnja filozofija književnosti, ali i povijesti tadašnjih suvremenih događaja uopće. Pisao je Zuppa kako je svaki književni tekst uvijek u stanju nastanka, da se razvija i kako nijedan nije do kraja ostvaren.¹⁰³

Zuppa je bio obožavatelj poezije Vlade Gotovca te je zajedno s njim zagovarao princip djela te oštro osuđivao partizansku i nekreativnu književnost tradicionalista. Svoj utjecajni

¹⁰¹ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 12.

¹⁰² M. Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, str. 243.

¹⁰³ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 12.

kritičarski rad nakon 1966. godine gotovo u cijelosti je usmjerio prema teatru pa je tijekom deset godina vodio najvažniju kazališnu i kritičku instituciju zagrebački Teatar & TD.¹⁰⁴

Zuppa je u toj maloj i sasvim marginalnoj kazališnoj kući uspio izvesti obrat u društvenom životu koji se nije temeljio samo na odbacivanju zastarjelih koncepata režiranja i glume nego prije svega na preraspodjeli društvenih i intelektualnih uloga svih onih koji su sudjelovali u radu kazališta. Na svojoj sceni pokazao je niz djela tadašnjih aktualnih, kako svjetskih tako i hrvatskih, književnika.

Nakon višegodišnjeg rada u izdavaštvu ušao je u sveučilišni život te je postao profesorom dramaturgije na Akademiji dramskih umjetnosti. Uređivao je brojne biblioteke, ali i najvažnije časopise svojega vremena tako da je njegov autorski potpis značajno obilježio godišta *Studentskog lista*, *Razloga*, *Telegrama* i *Teke* u kojoj je sredinom sedamdesetih posljednji put pokušao raditi s kolektivom.¹⁰⁵

¹⁰⁴ S. Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV.- Suvremena književna republika*, str. 13.

¹⁰⁵ Isto, str. 14.

7. Zaključak

Razdoblje hrvatske književnosti 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća veoma je kompleksno, osjetljivo i proturječno, a u ovome diplomskom radu navedeni su razlozi koji su na to utjecali. U prvom redu to su politička i društvena događanja u Hrvatskoj, ali i u svijetu. U Hrvatskoj prvi otvoreni studentski protest započeo je u svibnju 1959. godine. Skoro deset godina kasnije u europskim okvirima ključni događaji koji su promijenili političku i kulturološku sliku zbili su se 1968. godine. Praško proljeće nametnulo je drugačiji način razmišljanja u komunističkom svijetu i međunarodnom radničkom poretku, a Jugoslavija je sudjelovala u svim tim procesima s većim ili manjim angažmanom. Ona je sve otvorenije sudjelovala na svjetskoj sceni. Tim protestom odškrinula su se vrata prodoru liberalizma i u Hrvatsku. Nakon toga događaju se promjene na političkoj sceni Hrvatske. Savez komunista Hrvatske sve otvorenije brani nacionalne interese. U obranu nacionalnih interesa uključuju se i studenti te Matica hrvatska koja je odigrala jednu od ključnih uloga u poticanju hrvatske nacionalnosti i slobode izražavanja. Bila je prisutna u svojim mnogobrojnim časopisima te u nakladnom zavodu koji je tiskao oko 300 knjiga godišnje. Oko Matice hrvatske okupljala se hrvatska inteligencija, naročito hrvatski književnici na koje je proces liberalizacije i nacionalizacije itekako djelovao. Događaji koji su navedeni razvijali su se 60-ih i 70-ih godina u pokretu koji je kasnije nazvan hrvatskim proljećem. Hrvatsko proljeće ugašeno je krajem 1971. godine u Karađorđevu. Godina 1972. započinje masovnim uhićenjima i progonima. Sudionici hrvatskog proljeća isključeni su i marginalizirani. Tim činom zakinuta je i hrvatska književna scena. Hrvatski književnici komentiraju na izravan ili neizravan način tadašnju aktualnu vlast za vrijeme i nakon pada hrvatskog proljeća. Liberalizacija je počela prodirati u sve sfere života u Hrvatskoj, ali to prodiranje zaustavljeno je padom hrvatskog proljeća. Književnici i kulturni djelatnici koji su imali hrabrost komentirati tadašnje aktualno stanje bili su cenzurirani i kažnjavani, no ni to nije zastrašilo i prekinulo rad hrvatskih intelektualaca. Iako je bilo književnika koji su pisali o aktualnim političkim događajima (što je najvidljivije u dramskim djelima) bilo je i književnika koji su svoju pažnju usmjerili prema književnim novitetima Zapada te svoja djela pisali po uzoru na njih. Jedan od primjera su i hrvatski borgesovci. Razdoblje 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća doba je modernizma, točnije doba je kasnog modernizma i postmodernizma. To su književna razdoblja u kojima se drugačije doživljava povijesna tradicija, koja obiluju novim žanrovima, podliježu modi te

želji da se nadmaše prethodnici. U Hrvatskoj tih godina djeluju krugovaši (okupljeni oko časopisa *Krugovi*) i razlogovci (okupljeni oko časopisa *Razlog*). Kao što sam napomenula na početku to je razdoblje veoma kompleksno i proturječno pa su takvi i žanrovi i djela. U razdoblju 60-ih i 70-ih godine mogu se zamijetiti sljedeći profilirani romaneskni modeli: historiografska fikcija, fantastični roman, subjektivni realizam, odnosno autobiografski diskurs, neoavangardistički eksperimentalni roman i neoegzistencijalistički roman. Granice između nabrojanih modela nisu čvrste i postojane, brojne su nijanse i prelazi. Upravo su nabrojani politički, društveni i kulturni događaji na to utjecali. Također na kraju moram spomenuti i Vjerana Zuppu, hrvatskog književnika i intelektualca koji se iskazao na području dramaturgije te je svojim kazalištem &TD-om stvorio prostor za umjetnike. Na svojoj sceni pokazao je niz djela tadašnjih aktualnih, kako svjetskih tako i hrvatskih, književnika.

8. Popis priloga

1. Prilog 1.
http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatsko_prolje%C4%87e#mediaviewer/File:Deklaracija.jpg
2. Prilog 2.
<http://www.profil.hr/skolski-odjel/osnovna-skola/hrvatsko-proljece-0>
3. Prilog 3.
<http://www.matica.hr/vijenac/437/Feniks%20za%20budu%C4%87nost/>
4. Prilog 4.
http://hr.wikipedia.org/wiki/Vlado_Gotovac#mediaviewer/File:Vlado_Gotovac.png
5. Prilog 5.
<http://www.profil.hr/skolski-odjel/osnovna-skola/hrvatsko-proljece-0>
6. Prilog 6
<http://www.lacamomille.com/videopage/on/ZuTHJBhXq4g.html>
7. Prilog 7.
<http://www.jutarnji.hr/ljeto-praskog-proljeca--a-mi-smo-primali-cehinje/842864/>
8. Prilog 8.
<http://www.matica.hr/vijenac/437/Feniks%20za%20budu%C4%87nost/>
9. Prilog 9.
<http://www.vlatkopavletic.com.hr/fotogalerija/fotogalerija1.htm>
10. Prilog 10.
http://www.mdc.hr/slika.aspx?src=http://www.mdc.hr/inc/imgMuzealacBig.aspx?fn=~UserFiles/Muzealci_velike/I_Zidic4.jpg&MuzSlikaid=450&lang=hr
11. Prilog 11.
http://hr.wikipedia.org/wiki/Nedjeljko_Fabrio
12. Prilog
<http://www.altcine.com/person.php?id=8993>
13. Prilog 12.
<http://www.dramaturgija.adu.hr/article.php?id=126>

9. Literatura

1. Bagić, Krešimir, „Uvod u sedamdesete“, *Povijest hrvatskoga jezika; Književne prakse sedamdesetih: zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole*, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2010.
2. Baletić, Milovan, *Ljudi iz 1971.- prekinuta šutnja*, Biblioteka Vrijeme, Zagreb, 1990.
3. Baletić, Milovan, *Hrvatska simultanka- Prosinac sedamdeset prve*, Nakada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2003.
4. Coha, Suzana, „Hrvatski književni list (1968.-69.)- između subverzije i konformizma“, *Zbornik radova VIII. Hrvatska književnost prema europskim /emisija i recepcija/ 1940 - 1970./*, Književni krug Split, Split, 2006.
5. Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb – Ljubljana, 1987.
6. Jelčić, Dubravko; Pečarić, Josip, *Povijesni prijepori*, Vlastita naklada, Zagreb, 2006.
7. Kastratović, Drago, *Proljeće moderne Hrvatske*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 2002.
8. Mandić, Igor, *Uz dlaku*, Izdavačko knjižničarsko poduzeće- Mladost, Zagreb, 1970.
9. Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine*, Školska knjiga, Zagreb, 2003.
10. Pavletić, Vlatko, *Nepoznata istina o crnom danu za hrvatske domoljube 11. siječnja 1972., o udaru na Maticu hrvatsku i Hrvatsko proljeće, o Hrvatskoj danas*, Knjižnica Kritika, Zagreb, 2002.
11. Prosperov Novak, Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti svezak III.- Sjećanje na dobro i zlo*, Marjan tisak, Split, 2004.

12. Prosperov Novak, Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti, svezak IV- Suvremena književna republika*, Marjan tisak, Split, 2004.
13. Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991., od zajedništva do razlaza, Školska knjiga*, Zagreb, 2006.
14. Savez komunista Hrvatske, Centar CK SKH za informiranje i propagandu, *Bijela knjiga Stipe Šuvara- Originalni dokument Centra CK SKH za informiranje i propagandu od 21.ožujka 1984.*, Večernji posebni proizvodi, Zagreb, 2010.
15. Solar, Milivoj, *Povijest svjetske književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
16. Šentija, Josip, *Ako Hrvatske bude- Zapisi iz onih dana*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
17. Šicel, Miroslav, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
18. Vukov, Vice, *Tvoja zemlja- Sjećanja na 1971.*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2003.